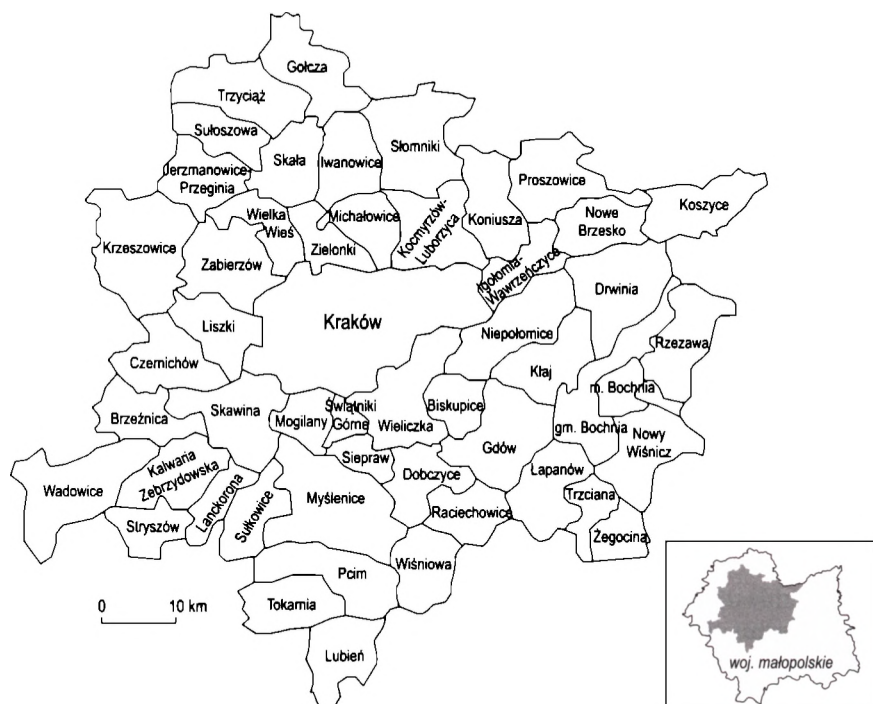

Turystyka w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym

Robert Faracik

Duże miasta są nierozzerwalnie związane z obszarami położonymi wokół nich. Są nimi strefy podmiejskie, które z miastem centralnym tworzą system wzajemnych powiązań i stanowią zaplecze umożliwiające ich właściwie funkcjonowanie. Strefy te pełnią wiele funkcji, przy czym w odniesieniu do miasta centralnego podkreśla się ich funkcje: mieszkaniową, żywicielską (np. wyspecjalizowane rolnictwo) oraz turystyczno-rekreacyjną. Obszary te spełniają szczególnie rolę w zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych jego mieszkańców, zwłaszcza z punktu widzenia wypoczynku codziennego (po pracy i szkole) i weekendowego oraz urlopowo-wakacyjnego. Współcześnie obserwuje się także wzrastającą rolę miasta w zaspokajaniu takich potrzeb w stosunku do mieszkańców obszarów podmiejskich, czemu sprzyja szczególnie rozwój nowoczesnych centrów handlowych, rozrywkowych i sportowych. Ważnym aspektem funkcjonowania turystyki w relacji miasto–strefa podmiejska jest organizacja pobytu turystów odwiedzających miasto w oparciu o występujące w strefie walory turystyczne i rozwijającą się infrastrukturę turystyczną.

Układ relacji: miasto a strefa podmiejska jest szczególnie ważny w przypadku Krakowa – dużego miasta, a zarazem ośrodka turystycznego o znaczeniu międzynarodowym. Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie aktualnego stanu rozwoju turystyki w szeroko rozumianej strefie podmiejskiej Krakowa, której zakres przestrzenny został odniesiony do Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KOM), wyznaczonego w 2003 r. na potrzeby opracowania Planu Przestrzennego Zagospodarowania Województwa Małopolskiego. W jego obręb, prócz Krakowa, wchodzi 50 gmin o łącznej powierzchni 3,74 tys. km², które zamieszkuje blisko 700 tys. osób (ryc. 50).

Ryc. 50. Krakowski Obszar Metropolitalny

Fig. 50. Krakow Metropolitan Area

Źródło: opracowanie własne. Source: author's own study.

Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju turystyki

Krakowski Obszar Metropolitalny charakteryzują zróżnicowane warunki środowiska przyrodniczego. Wynika to przede wszystkim z jego położenia w obrębie różnych jednostek fizycznogeograficznych. Jest to widoczne zwłaszcza w rzeźbie terenu, która jest odzwierciedleniem skomplikowanej budowy geologicznej. Północno-zachodnią część zajmuje Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, zbudowana z silnie skrasowiakich wapieni skalistych oraz wapieni płytowych wieku jurajskiego. W rzeźbie zaznaczają się malownicze ostańce krasowe i skałki stokowe. W południowej części jej stosunkowo płaska powierzchnia jest rozczłonkowana głęboko wciętymi jarami krasowymi, z których najbardziej znane są doliny: Prądnika, Będkowska, Kobylańska, Bolechowicka, Szklarki, Kluczwody i Racławki. Występują tam liczne skałki i ściany skalne. Przy ujściach bocznych dolin rozwinęły się niekiedy malownicze bramy skalne, jak np. Brama Krakowska czy Brama Bolechowicka. Dużą atrakcyjnością odznacza się także Dolina Mnikowska leżąca we wschodniej części Garbu Tenczyńskiego. Na Wyżynie Krakowsko-Częstochow-

skiej licznie występują elementy podziemnej rzeźby krasowej, szczególnie jaskinie i schroniska skalne, których liczbę szacuje się na ok. 700. Najdłuższa z nich jest Jaskinia Wierchowska Górna, o długości korytarzy 960 m. Do dużych jaskiń należą także: Jaskinia Łokietka i Jaskinia Ciemna w dolinie Prądnika (Ojców) oraz Jaskinia Nietoperzowa w Dolinie Będkowskiej.

Specyficzną jednostką jest Brama Krakowska oddzielająca od siebie Wyżynę Krakowsko-Częstochowską na północy i Karpaty na południu, a łącząca ze sobą dwa obniżenia – Kotlinę Sandomierską na wschodzie i Oświęcimską na zachodzie. Składają się na nią izolowane pagóry zrębowe, zbudowane z wapienia jurajskiego, oddzielone od siebie rowami zapadliskowymi, których dna wykorzystują rzeki, w tym Wisła. Jednym ze zrębów jest Kajasówka, której powierzchnię urozmaicają zagłębienia krasowe (Gilewska 1972).

Na wschód od Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej leży Wyżyna Miechowska zbudowana z margli i opoki kredowej o różnej odporności. Jej powierzchnia jest rozcięta zapadliskowymi padołami oraz głębokimi dolinami rzecznyymi (Dłubnia, Szreniawa), które rozbiły ją na szereg garbów, stoliw i pagórów pokrytych powłoką lessów o grubości dochodzącej do 10 m (Gilewska, Starkel 1980). Na południe Wyżyna Miechowska przechodzi w Wysoczyznę Proszowicką ograniczoną wyraźną 40–90 metrową krawędzią erozyjną doliny Wisły płynącej dnem Kotliny Sandomierskiej.

Na południu rozpościerają się Karpaty, w skład których wchodzi Pogórze Karpackie oraz Beskidy. Część Pogórza Karpackiego na omawianym obszarze nosi nazwę Pogórza Wielickiego. Zajmuje ono pas o szerokości około 20 km z charakterystycznymi wyrównanymi szerokim garbami, o kulminacjach dochodzących do ok. 550 m n.p.m. (Barnasiówka 566 m, Góra Lanckorońska 552 m, Żar 530 m, Ostrysz 523 m), rozcięte dolinami rzek, m.in. Skawinki i Raby.

Skrajnie południową część zajmują Beskidy – Beskid Średni na zachodzie i Beskid Wyspowy na wschodzie. Na Beskid Średni składają się grzbiety górskie o przeciętnej wysokości 700–900 m n.p.m. Przecina go Raba, która wraz ze swoimi dopływami powoduje wyodrębnienie się mniejszych jednostek, których kulminacjami są: Sularzówka (617 m n.p.m.) i Trzebuńska Góra (625 m.n.p.m.), Kotoń (857 m n.p.m.), Koskowa Góra (866 m n.p.m.), a na wschód od Raby Uklejna (662 m n.p.m.) oraz Lubomir (904 m n.p.m.). W skład Beskidu Wyspowego wchodzi odizolowane masywy, których kulminacje znajdują się na granicy omawianego obszaru. Są to m.in.: Ciecień (885 m n.p.m.), Szczebel (977 m n.p.m.) i najwyższy z nich – Luboń Wielki (1022 m n.p.m.).

Ukształtowanie powierzchni oraz odpowiednie warunki klimatyczne umożliwiają uprawianie narciarstwa zarówno zjazdowego, jak i biegowego. Najlepsze pod tym względem są górskie obszary Karpat, ale dogodne miejsca znajdują się także na Pogórzu Karpackim i Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej.

Oś hydrograficzną stanowi Wisła. Głównymi lewobrzeżnymi jej dopływami są: Rudno, Sanka, Rudawa, Prądnik, Dłubnia i Szreniawa, a do prawobrzeżnych odwadniających Pogórze Karpackie i Beskidy należą: Skawinka, Wilga oraz Raba. Poza starorzeczami, zlokalizowanymi przede wszystkim w dolinie Wisły, brak jest naturalnych zbiorników wodnych. Największym akwenem jest Zbiornik

Dobczycki na Rabie (107 ha) pełniący funkcję zaopatrzeniową Krakowa w wodę pitną oraz przeciwpowodziową. Dlatego też nie jest on udostępniony dla celów rekreacyjnych. Poza tym na omawianym obszarze znajdują się stosunkowo niewielkie zbiorniki w miejscach dawnej eksploatacji piasku i żwiru, szczególnie wzdłuż dolin głównych rzek. Do największych tego typu obiektów należą dwa zbiorniki w dawnych piaskowniach na terenie wsi Budzyń stanowiące popularne kąpieliska (tzw. „Zalew” w Kryspinowie) oraz zbiorniki w Brzegach koło Wieliczki. Wśród innych zbiorników, tak naturalnych (głównie starorzeczka), jak i sztucznych (poeksploatacyjnych) wykorzystywanych obecnie rekreacyjnie, wymienić należy także obiekty w Ściejowicach, Jeziorzanach, Czernichowie, Skawinie, Zabierzowie Bocheńskim oraz Zabierzowie (dawny kamieniołom). Dużym problemem jest zanieczyszczenie wód, gdyż znaczna część cieków wodnych już od źródeł prowadzi wody, w których są przekroczone dopuszczalne normy zanieczyszczeń.

W Krzeszowicach i okolicy występują wody mineralne – siarczanowe i siarkowodorowe, związane z występowaniem miocénskiego poziomu gipsowego, o mineralizacji przekraczającej 2 g/l (*Atlas miejskiego województwa...* 1979; Dynowska 1980). W oparciu o nie funkcjonuje uzdrowisko w Krzeszowicach.

Znacznie zróżnicowana jest lesistość obszaru. W części karpackiej lasy zajmują około 30–40% powierzchni, a znaczny odsetek stanowią także na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Największym kompleksem leśnym jest Puszcza Niepołomska znajdująca się na obszarze gmin: Klaj, Niepołomice i Drwinia. Rolnicze tereny Wyżyny Miechowskiej i Płaskowyżu Proszowickiego są prawie bezleśne. Interesujący jest świat roślin i zwierząt. Wiele zagrożonych gatunków jest pod ochroną w rezerwach przyrody, np.: Cieszyńianka koło Mogilan, Długosz Królewski w Puszczy Niepołomickiej, Michałowice koło Trzyciąża. W leśniczówce Poszyňa w Puszczy Niepołomickiej funkcjonuje ostoja żubrów założona w 1936 r.

Pod względem ochrony przyrody wyróżnia się przede wszystkim Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, gdzie znajdują się obszary chronione najwyższej rangi, w tym jedyny park narodowy – Ojcowski Park Narodowy (powierzchnia 2146 ha) oraz jedyne parki krajobrazowe: Bielańsko-Tyniecki, Rudniański, Dłubniański, Tenczyński oraz Dolinki Krakowskie. W regionie tym znajduje się także 11 spośród 21 rezerwatów przyrody.

Walory kulturowe

Najstarsze ślady człowieka na omawianym obszarze pochodzą sprzed około 120 tys. lat (Chochorowska, Dagan-Ginter 1995). Należą do nich m.in. znaleziska z Jaskini Ciemnej w Ojcowie oraz Piekarach. Z czasów prehistorycznych oraz wczesnego średniowiecza zachowały się liczne grodziska (m.in.: w Będkowicach, Biskupicach, Chelmie, Damicach, Grodzisku koło Skały, Mnikowie, Ojcowie, Poznachowicach Górnych, Zagórowej), osady oraz cmentarzyska (np. w Jawczycach i Kornatce), jak również obozowiska w jaskiniach i schroniskach skalnych (Jerzmanowice, Maszyce, Ojców, Piekary, Wierzchowie). Cennym zabytkiem jest ośrodek produkcji garncarskiej w Igołomii-Zofipolu datowany na III–V w. Relikty

wczesnośredniowiecznych grodów i zamków zachowały się m.in. w: Białym Kościele, Piekarach i Sułoszowej (Faracik 1997).

W zasadzie każda epoka historyczna i każdy styl architektoniczny pozostawił na tym terenie zabytki sakralne zarówno murowane, jak i drewniane. Z wczesnego średniowiecza pochodzą najstarsze kościoły romańskie: w Prandocinie, Dziekanowicach, Wysocicach, Kościelcu i Żębocinie. Poza tym do najcenniejszych obiektów należą kościoły: w Alwerni (zespół klasztorny Bernardynów), Biórkowie Wielkim, Bochni, Bodzanowie, Chełmie, Chronowie, Czernej, Czulicach, Dobczycach, Grabiu, Gruszowie, Hebdowie (zespół klasztorny Norbertanów), Imbramowicach (zespół klasztorny Norbertanek), Iwanowicach, Kalwarii Zebrzydowskiej (zespół klasztorny Bernardynów), Krzęcinie, Lanckoronie, Łapanowie, Łapczycy, Łazanach, Marcyporębie, Modlnicy, Mostku, Myślenicach, Niepołomicach, Nowym Brzesku, Rachwałowicach, Raciechowicach, Raclawicach, Rozdzielu, Skawinkach, Sosnowicach, Staniątkach (zespół klasztorny Benedyktynów), Ulinie Wielkiej, Wadowicach, Wieliczce, Wiśniowej i Woli Radziszowskiej.

Ważną rolę odgrywają sanktuaria, do których przybywają pątnicy oraz turyści krajowi i zagraniczni. Najważniejszym obiektem tego typu jest oczywiście Kalwaria Zebrzydowska, z cudownym obrazem Matki Bożej Kalwaryjskiej oraz tzw. „drożkami” Matki Bożej i Pana Jezusa. Do innych miejsc kultu religijnego o znaczeniu regionalnym należą: Bochnia (Sanktuarium Matki Bożej Różańcowej), Czerna (Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej i św. Rafała Kalinowskiego), Dziekanowice (Sanktuarium Macierzyństwa NMP), Myślenice (Sanktuarium Matki Bożej Myślenickiej), Smardzowice (Sanktuarium Matki Bożej Smardzowickiej), Staniątki (Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej), Wieliczka (Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej oraz bł. Alojzego Kosiby), Okulice (Sanktuarium Matki Bożej Okulickiej). Z innych sanktuariów katolickich o zasięgu głównie lokalnym należy wymienić m.in.: Gdów, Gaj, Siepraw (dwa cudowne obrazy – Matki Bożej Sieprawskiej i Kawęcińskiej oraz sanktuarium bł. Anieli Salawy), Wysocice. Szczególnym miejscem są Wadowice – rodzinne miasto Ojca Świętego Jana Pawła II oraz Niegowić – miejsce jego pierwszej posługi duszpasterskiej.

Ważną z turystycznego punktu widzenia grupę zabytków stanowią zamki, spośród których najciekawsze są: zamek królewski w Niepołomicach, zamek żupny w Wieliczce, zamek Lubomirskich w Nowym Wiśniczu oraz zamek Pieskowa Skała w Sułoszowej. Do naszych czasów przetrwały także ruiny zamków: w Rudnie (Tenczyn), Dobczycach, Ojcowie, Lanckoronie, Myślenicach (relikty). Zamek rycerski w Korzkwi będący wcześniej w ruinie obecnie został odbudowany.

Z zachowanych pałaców na szczególną uwagę zasługują: zespół pałacowo-parkowy Potockich w Krzeszowicach, pałac Radziwiłłów z XVIII–XIX w. w Balicach, klasycystyczny pałac z przełomu XVIII/XIX w. w Igołomii (do 1945 r. własność Morstinów), neogotycki dwór-pałac z 2 połowy XIX w. w Paszkówce (obecnie hotel), klasycystyczny pałac z XIX w. w Pławowicach i Inwałdzie oraz pałac Żeleńskich z 1902 r. w Grodkowicach. Charakterystycznym elementem krajobrazu podkrakowskich wsi były dwory, z których po dziś dzień zachowało się kilkadziesiąt. Do najciekawszych należą: w Stryszowie, Raciechowicach, Mogilanach, Modlnicy,

Jakubowicach, Głanowie, Łazanach, Tarnawie, Tomaszowicach, Gorzeniu Górnym, Kleczy Dolnej, Kleczy Górnej, Zakrzowie, Nowym Wiśniczu i Wieruszycach.

Spośród zabytków techniki do najciekawszych należą dwie zabytkowe kopalnie soli – w Bochni i Wieliczce – należące do najstarszych na kontynencie europejskim zakładów produkcyjnych, czynne bez przerwy od średniowiecza. Niewątpliwie atrakcją stanowią pozostałości XIX-wiecznej austriackiej twierdzy Kraków, które zachowały się w gminie Wielka Wieś oraz Zielonki.

Szczególną grupę obiektów stanowią miejsca pamięci narodowej, zwłaszcza o charakterze martyrologicznym. Na uwagę zasługuje były nazistowski obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau, mimo iż nie znajduje się on na omawianym obszarze, ma jednak szczególne znaczenie i jest licznie odwiedzany przez turystów przyjeżdżających do Krakowa i jego okolic. Z czasów I wojny światowej zachowało się wiele cmentarzy wojennych, zwłaszcza w gminach: Bochnia, Łapanów, Trzciana i Żegocina.

Bogate są tradycje kultury ludowej. W wielu miejscowościach zachowała się typowa drewniana zabudowa charakterystyczna dla wsi podkrakowskich. W Dobczycach, obok ruin zamku, znajduje się mały skansen. Kultywowane są zwyczaje i tradycje, zwłaszcza te związane ze świętami. Część z nich jest znana w zasadzie tylko na tym obszarze, jak np. „Pucheroki” (m.in. w Bibicach, Zielonkach i Trojanowicach w Niedzielę Palmową) czy „Siuda Baba” (w Wieliczce i Lednicy Górnej w Poniedziałek Wielkanocny). Światową sławę zyskały misteria paschalne odbywające się w Wielkim Tygodniu w Kalwarii Zebrzydowskiej. W wielu miejscowościach rozwija się tradycyjne rzemiosło i rękodzieło: bibułkarstwo, rzeźba w drewnie, kowalstwo i in. Są organizowane imprezy o charakterze folklorystycznym.

Szczególne znaczenie wśród walorów kulturowych mają muzea. Na omawianym obszarze znajduje się kilkadziesiąt obiektów o charakterze muzealnym, z czego znaczną część stanowią izby regionalne i historyczne. Największą rangę (ogólnokrajową lub międzynarodową) mają trzy muzea: Zamek Pieskowa Skała, jako Oddział Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu oraz Muzeum Żup Krakowskich i Zabytkowa Kopalnia Soli w Wieliczce – Trasa Turystyczna. Należy zaznaczyć, że oba muzea wielickie znajdują się w zabytkowej kopalni soli, przy czym Muzeum Żup Krakowskich posiada także stałą ekspozycję w Zamku Żupnym w Wieliczce. Obecnie zdecydowanie wzrosła ranga muzeum w Zamku Królewskim w Niepołomicach, gdzie były eksponowane dzieła z Galerii Sztuki Polskiej XIX w. z krakowskich Sukiennic, remontowanych w latach 2006–2010. Obecnie w muzeum tym jest eksponowana część zbiorów sztuki europejskiej pochodzącej z Muzeum Czartoryskich w Krakowie, w którym trwają prace remontowe. Zestawienie ważniejszych jednostek muzealnych zawiera tabela 36.

Znaczenie walorów kulturowych podkreśla także fakt, iż dwa obiekty znajdują się na Liście Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturowego UNESCO. Są to: zabytkowa kopalnia soli w Wieliczce (od 1978 r.) oraz zespół klasztorny w Kalwarii Zebrzydowskiej wraz z otoczeniem (od 1999 r.). Obiekty te wraz z zabytkową kopalnią soli w Bochni na mocy rozporządzenia Prezydenta RP zostały uznane za pomniki historii.

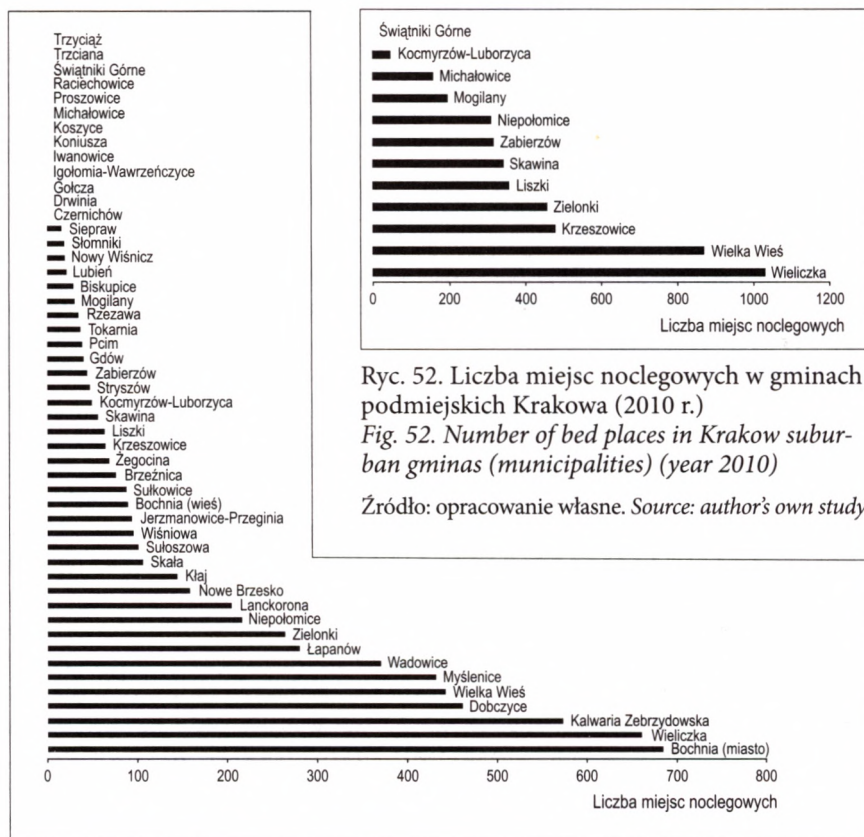
Tab. 36. Ważniejsze muzea w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym
 Table 36. Major museums in Krakow Metropolitan Area

Miejscowość	Muzeum
Alwernia	Małopolskie Muzeum Pożarnictwa
Bochnia	Muzeum im. Prof. S. Fischera
Czerna	Muzeum Karmelitów Bosych i Muzeum Misyjne przy Klasztorze oo. Karmelitów w Czernej
Dobczyce	Muzeum Regionalne PTTK im. W. Kowalskiego
Igołomia	Muzeum św. Brata Alberta w Igołomi Ekspozycja w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Igołomi
Iwanowice	Muzeum Regionalne PTTK i Urzędu Gminy w Iwanowicach
Gorzeń Górny	Muzeum E. Zegadłowicza
Krzeszowice	Muzeum Ziemi Krzeszowickiej
Lanckorona	Izba Muzealna im. Antoniego Krajewskiego
Myślenice	Muzeum Regionalne w Myślenicach „Dom Grecki”
Nowy Wiśnicz	Muzeum Pamiątek po Janie Matejce „Koryznówka” Muzeum Ziemi Wiśnickiej Prywatne Muzeum Biograficzne S. Klimowskiego Galeria Plenerowa i Stała Ekspozycja w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych Zamek w Nowym Wiśniczu
Niepołomice	Muzeum Niepołomickie Zamek Królewski w Niepołomicach
Ojców	Muzeum Ojcowskiego Parku Narodowego Muzeum Regionalne PTTK
Stryków	Dwór w Strykowie (Oddział Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu)
Sułkowice	Szkolne Muzeum Kowalstwa
Sułoszowa	Zamek Pieskowa Skala (Oddział Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu)
Wadowice	Muzeum- Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II Muzeum Miejskie
Wieliczka	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce Zabytkowa Kopalnia Soli w Wieliczce – Trasa Turystyczna

Źródło: opracowanie własne. Source: author's own study.

Zagospodarowanie turystyczne

Według oficjalnych danych GUS w 2009 r. na analizowanym obszarze funkcjonowały 92 obiekty noclegowe dysponujące łącznie 6232 miejscami noclegowymi. Jednak można zauważyć wyraźne dysproporcje w przestrzennym ich rozmieszczeniu. Z ogółu 50 gmin aż w 13 nie występuje baza noclegowa, głównie w północnej i północno-wschodniej rolniczej części KOM. Blisko 25% ogólnej pojemności recepcyjnej przypada na gminy: Bochnia (miejska i wiejska) i Wieliczka. Kolejne miejsca zajmują: Kalwaria Zebrzydowska, Dobczyce, Wielka Wieś, Myślenice i Wadowice (ryc. 51). O lokalizacji obiektów noclegowych na ich obszarze zadecydowały w dużej mierze walory turystyczne (m.in. zabytkowe kopalnie soli w Wieliczce i Bochni, sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej, miejsca w Wadowicach związane z osobą Jana Pawła II, walory wypoczynkowe doliny Raby w Myślenicach i Dobzycach), ale infrastruktura ta ma także związek z tranzytowym położeniem tych gmin. Przebiegają przez nie główne trasy komunikacyjne łączące

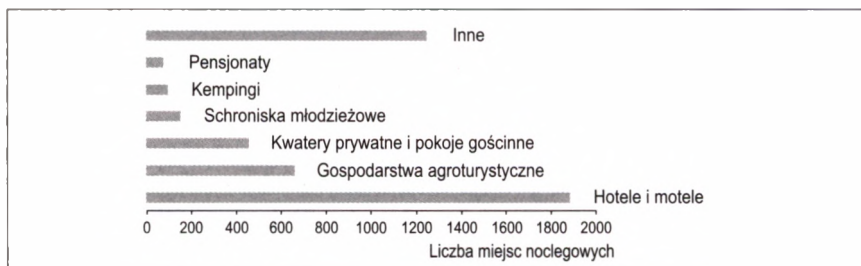
Ryc. 52. Liczba miejsc noclegowych w gminach podmiejskich Krakowa (2010 r.)

Fig. 52. Number of bed places in Krakow suburban gminas (municipalities) (year 2010)

Źródło: opracowanie własne. Source: author's own study.

Ryc. 51. Liczba miejsc noclegowych w 2009 r. według danych GUS
Fig. 51. Number of bed places in 2009, according to CSO

Źródło: opracowanie na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.
Source: own study based on data from the Central Statistical Office.

Ryc. 53. Pojemność recepcyjna bazy noclegowej w gminach podmiejskich Krakowa według rodzaju obiektów (2010 r.)

Fig. 53. Reception capacity of accommodation in Krakow suburban gminas by type of accommodation (year 2010)

Źródło: opracowanie własne. Source: author's own study.

Kraków z Zakopanem i granicą ze Słowacją (Myślenice), Rzeszowem i granicą z Ukrainą (Bochnia), Katowicami i innymi miastami Górnego Śląska (Wielka Wieś), granicą z Czechami (Kalwaria Zebrzydowska, Wadowice).

Należy zaznaczyć, że dane GUS istotnie różnią się od stanu faktycznego, co wiąże się w dużej mierze z problemami sprawozdawczości statystycznej w Polsce. Dla porównania można przytoczyć badania z 2002 r. (Faracik 2006), kiedy na obszarze 38 gmin wchodzących aktualnie w skład KOM funkcjonowały 234 obiekty noclegowe z 7525 miejsc, przy czym dane oficjalne wskazywały wartości 3–4 krotnie niższe. Oprócz hoteli, wśród obiektów były także: schroniska młodzieżowe, schroniska górskie, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, gospodarstwa agroturystyczne i inne kwatery prywatne, domy pracy twórczej, kampingi i pola biwakowe, zespoły domków wolnostojących, domy pielgrzyma.

Ze względu na bezpośrednie powiązania z Krakowem szczególnie interesująca jest kwestia stanu rozwoju bazy noclegowej w bezpośrednim sąsiedztwie miasta. W wyniku badań terenowych przeprowadzonych przez autora w 2010 r. na obszarze 12 gmin podmiejskich (Faracik 2010) zinwentaryzowano 154 obiekty o łącznej pojemności 4578 miejsc (oficjalne dane za 2009 r. wynoszą odpowiednio 32 i 1895), z czego ponad 20% przypada na gminę Wieliczka. Na kolejnych miejscach znajdują się pod tym względem gminy: Wielka Wieś, Krzeszowice i Zielonki. Tylko jedna gmina – Świątniki Górne – nie dysponuje żadną bazą noclegową (ryc. 52).

Różnice w oficjalnych danych dotyczą nie tylko wartości liczbowych, ale także struktury bazy noclegowej – w rzeczywistości jest ona zdecydowanie bardziej urozmaicona niż wskazują na to dane GUS. Ponad 40% wszystkich miejsc noclegowych znajduje się w hotelach i motelach, na kolejnym miejscu znajdują się gospodarstwa agroturystyczne (15%) i pokoje gościnne (10%). Na uwagę zasługuje stosunkowo duża liczba gospodarstw agroturystycznych (50), które są zlokalizowane głównie w najbardziej atrakcyjnych pod względem przyrodniczym obszarach, szczególnie na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej (najwięcej w gminie Wielka Wieś) i na obrzeżach Puszczy Niepołomickiej. Znamienny jest fakt, iż ponad 25% łącznej pojemności turystycznej przypada na obiekty klasyfikowane jako inne, m.in.: domy pielgrzyma, internaty wykorzystywane całorocznie lub sezonowo, hotele robotnicze i in. (ryc. 53).

Specyficznym elementem bazy noclegowej są „drugie domy” służące celom wypoczynkowym i rekreacyjnym ich właścicieli. W okolicach Krakowa największe nagromadzenie drugich domów występuje głównie w części beskidzkiej KOM, w odległości około 30 km od Krakowa, zwłaszcza w gminach: Myślenice, Pćim, Lubień i Wiśniowa. W niektórych miejscowościach obiekty te stanowią znaczną część, a nawet większość budynków mieszkalnych. Pojemność recepcyjna drugich domów przewyższa niejednokrotnie pojemność recepcyjną turystycznej bazy noclegowej. Jest to widoczne także w krajobrazie Pogórza Karpackiego oraz Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Znaczna część tej zabudowy pochodzi z lat 70. i 80. XX w. i ma tradycyjny charakter letniskowy. Współcześnie powstające obiekty mają już charakter całoroczny, a formą nie odróżniają się od stałej zabudowy miejscowości. Charakterystycznym zjawiskiem jest postępująca „urbanizacja”

ogródków działkowych stanowiących element nierozzerwalnie związany z obszarami podmiejskimi. W ich obrębie, na niewielkich działkach, oprócz tradycyjnego budownictwa „altanowego” obserwuje się wznoszenie tradycyjnych budynków mieszkalnych pełniących funkcję drugich domów. W obrębie niektórych ogródków działkowych powstają całe osiedla. Na podstawie zweryfikowanych badań autora z lat 2002–2003 (Faracik 2006) liczbę drugich domów na obszarze KOM (wraz z zabudową ogródków działkowych) można szacować na około 5 tys. Badania te wskazują także, że około 90% wszystkich drugich domów jest własnością mieszkańców Krakowa. Część obiektów jest wynajmowana turystom.

Obszary podmiejskie odgrywają szczególną rolę w systemie obsługi turystów odwiedzających Kraków. Znaczna część zlokalizowanych tu obiektów noclegowych świadczy usługi dla turystów odwiedzających właśnie to miasto. Sprzyjają temu m.in.: atrakcyjność cenowa względem obiektów zlokalizowanych w mieście, usytuowanie niejednokrotnie w atrakcyjnej okolicy, z dala od wielkomiejskiego zgiełku, dobra komunikacja z centrum Krakowa.

Komplementarna rola tych obszarów względem funkcji turystycznej Krakowa obejmuje także obsługę konferencji, sympozjów oraz innych typów spotkań, w tym o charakterze biznesowym. Służy temu coraz bogatsza oferta usług świadczonych zarówno przez wyspecjalizowane centra konferencyjne, jak i zwykle obiekty hotelowe uzupełniające swoją ofertę o ten zakres usług. Na obszarze omawianej strefy podmiejskiej KOM zinwentaryzowano bazę konferencyjną o pojemności blisko 6 tys. miejsc. Niekwestionowanym liderem w tym względzie jest gmina Wielka Wieś, gdzie łączna pojemność sal konferencyjnych wynosi około 2 tys. miejsc. Znajdują się tu m.in. dwa największe centra konferencyjne – hotel Witek w Modlniczce oraz dwór w Tomaszowicach. W fazie końcowej jest budowa dużego centrum konferencyjno-rekreacyjnego „Solne Miasto” w Wieliczce. Kraków jako znaczący ośrodek życia naukowego i akademickiego jest miejscem wielu spotkań o charakterze naukowym, przy czym część tych imprez odbywa się poza miastem, gdzie znajduje się kilka obiektów konferencyjnych krakowskich instytucji naukowych, m.in.: Polskiej Akademii Nauk (Mogilany), Uniwersytetu Jagiellońskiego (Modlnica), Instytutu Zootechniki (Balice).

Bogata jest oferta szeroko rozumianej bazy towarzyszącej. Na obszarze KOM funkcjonują m.in.: dwa pola golfowe (Paczątkowice, Ochmanów), siedem kompleksów narciarskich tras zjazdowych (Myślenice-Chełm, Skomielna Czarna, Bogdanówka, Wierzbanowa, Siepraw, Podstolice i Paczątkowice), kilkanaście stadnin i ośrodków jeździeckich, wyciąg krzesełkowy na Chełm w Myślenicach, lotnisko sportowe Aeroklubu Krakowskiego w Pobiedniku Wielkim. W większych miejscowościach i miastach (np. Wieliczka, Wadowice, Myślenice, Bochnia, Skawina, Niepołomice, Zabierzów) działają kryte pływalnie i baseny oraz kilka zorganizowanych kąpielisk, m.in. w Kryspinowie i Budzynie (największy kompleks) oraz w Myślenicach (Zarabie). Ważnym elementem zagospodarowania turystycznego są szlaki turystyczne, zwłaszcza piesze (wraz ze ścieżkami edukacyjnymi) i rowerowe, których najgęstsza sieć pokrywa obszar Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, Pogórza Karpackiego i Beskidów. Łączna ich długość przekracza obecnie

1500 km. W Myślenicach na stokach góry Chełm funkcjonuje rowerowa trasa downhillowa. Od lat 90. XX w. funkcjonują turystyczne szlaki konne – regionalny Transjurajski Szlak Konny z Nielepic do Częstochowy oraz gminny szlak bryczek konnych w gminie Lanckorona.

Ruch turystyczny

Przeprowadzenie kompleksowej analizy ruchu turystycznego na obszarach podmiejskich utrudnia dominacja turystyki jednodniowej. Sytuacja ta nakłada konieczność podjęcia szczegółowych badań terenowych polegających m.in. na monitoringu wielkości i kierunków przemieszczania się turystów oraz inwentaryzacji miejsc koncentracji ruchu. Kolejną przeszkodą jest niekompletność oficjalnych danych statystycznych, co podważa ich wiarygodność, o czym już wspomniano omawiając kwestie dotyczące bazy noclegowej.

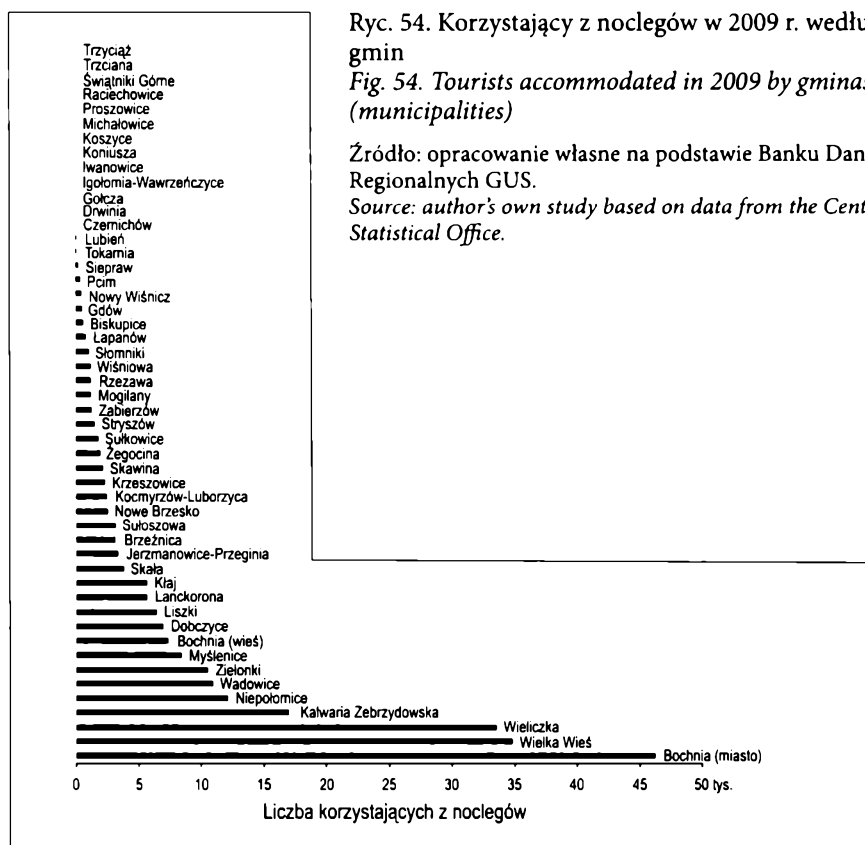
Oficjalne dane GUS za 2009 r. wskazują, że z bazy noclegowej całego KOM skorzystało 243,7 tys. osób, którym udzielono łącznie 397,3 tys. noclegów. Blisko połowa ogólnej liczby korzystających z noclegów przypadała tylko na trzy gminy: Bochnia (miasto), Wielka Wieś i Wieliczka (ryc. 54). Należy zaznaczyć, że w obrębie strefy podmiejskiej (np. Wielka Wieś, Wieliczka, Zielonki) nocuje wielu turystów odwiedzających Kraków. Dodatkowo duży udział mają turyści tranzytowi korzystający z ważnych szlaków komunikacyjnych przebiegających przez ten obszar.

Turyści przybywający do Krakowa bardzo często odwiedzają atrakcyjne miejsca leżące poza miastem (ryc. 55). Są to zazwyczaj kilku- lub kilkunastogodzinne wyjazdy, a ich celem są przede wszystkim Wieliczka, Wadowice, Bochnia, Kalwaria Zebrzydowska, Ojcowski Park Narodowy oraz Oświęcim i Zakopane leżące poza obszarem KOM.

Granicząca bezpośrednio z Krakowem Wieliczka ma międzynarodową renomę za sprawą zabytkowej kopalni soli. W 2009 r. odwiedziło ją 981,6 tys. osób, z czego 54% stanowili cudzoziemcy. Spośród turystów zagranicznych najliczniejszą grupę tworzyli Brytyjczycy (67,3 tys.), Niemcy (38,9 tys.), Włosi (33,9 tys.), Francuzi (33,2 tys.), Koreańczycy (28,5 tys.), Norwegowie (27,3 tys.), Hiszpanie (23,6 tys.), Węgrzy (21,5 tys.), Amerykanie (19,8 tys.) oraz Rosjanie (19,7 tys.). Łącznie wśród zwiedzających byli obywatele 143 krajów świata. Dla turystów zagranicznych odwiedzających Kraków Wieliczka stanowi w wielu przypadkach obowiązkowy punkt programu. Dla porównania w 1978 r. kopalnię odwiedziło 741,5 tys. osób, z czego 217,1 tys. pochodziło z zagranicy¹. Drugą zabytkową kopalnię soli, znajdującą się w Bochni, w 2008 r. odwiedziło 143,5 tys. turystów.

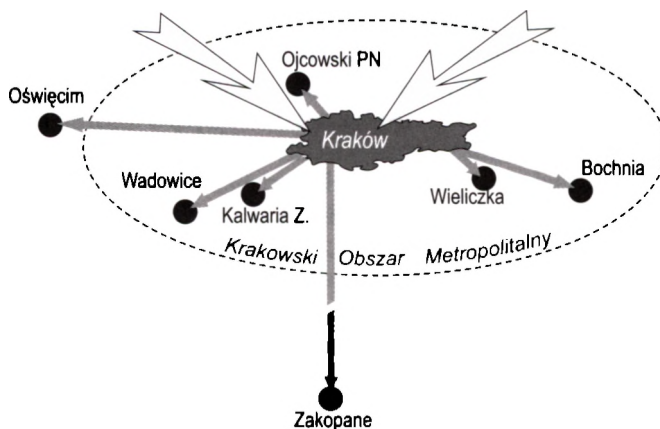
W analizie należy uwzględnić także najliczniej odwiedzaną jednostkę muzealną w Polsce, jaką jest Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, które choć nie leży na obszarze KOM, ale jest licznie odwiedzane przez turystów przybywających do Krakowa. Muzeum to obejmuje teren byłego nazistowskiego obozu

¹ www.kopalnia.pl

koncentracyjnego, który w 1979 r. został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturowego UNESCO. W 2009 r. odwiedziło go 1,3 mln osób, z czego 58% pochodziło z zagranicy i w porównaniu z 2001 r. liczba była ponad 2,5-krotnie wyższa (2001 r. – 492,5 tys.; 2004 r. – 699,7 tys.; 2007 r. – 1,22 mln). Wśród cudzoziemców najliczniejszą grupę stanowili (2009): Brytyjczycy (75,0 tys.), Włosi (63,9 tys.), obywatele Izraela (62,4 tys.), Niemcy (57,9 tys.), Francuzi (48,3 tys.), Czesi (43,5 tys.), Słowacy (42,9 tys.) oraz Norwegowie (40,3 tys.) (*Turystyka w województwie...* 2010). Podobnie jak w przypadku Wieliczki, wśród zwiedzających są przedstawiciele większości krajów świata. Oba obiekty są odwiedzane bardzo często przez przybywające do Polski oficjalne delegacje państwowe oraz delegacje reprezentujące międzynarodowe organizacje i instytucje.

Wadowice oraz Kalwaria Zebrzydowska to miejsca związane głównie z ruchem pańniczym i turystyką o charakterze religijnym. W Wadowicach najczęściej odwiedzanym miejscem jest Muzeum-Dom Rodzinny Jana Pawła II. W 1996 r. obiekt ten odwiedziło 147 tys. osób, a w 2005 r. – roku śmierci papieża – 431,4 tys. osób, w tym 53,8 tys. cudzoziemców głównie z: Włoch (12,8 tys.), Niemiec (6,7 tys.),

Ryc. 55. Przestrzenny model powiązań Krakowa w zakresie organizacji ruchu turystycznego w układzie regionalnym
 Fig. 55. The model of Krakow's spatial connections of tourism in the region

Źródło: opracowani własne. Source: author's own study.

Stanów Zjednoczonych (4,9 tys.), Słowacji (3,7 tys.), Francji (3,5 tys.) oraz Hiszpanii (3,4 tys.) (Mróz 2007). W 2008 r. wadowickie muzeum odwiedziło 348,5 tys. osób. Kalwaria Zebrzydowska jest znanym sanktuarium pasyjno-maryjnym (kult Matki Bożej Kalwaryjskiej, Dróżki Matki Bożej, Dróżki Pana Jezusa). Rocznie sanktuarium odwiedza około 1,5 mln pątników, którzy przybywają tu głównie podczas świąt maryjnych oraz Wielkiego Tygodnia. Podczas uroczystości Wniebowzięcia NMP Kalwarię odwiedza około 100–150 tys. pielgrzymów, a w czasie Misterium Pasyjnego Wielkiego Piątku – około 100 tys. (Jackowski 1995).

Popularnym miejscem wypoczynku dla mieszkańców Krakowa oraz turystów odwiedzających Kraków jest Ojcowski Park Narodowy. Szacuje się, że rocznie jest odwiedzany przez około 400 tys. osób. Spośród obiektów na terenie OPN największą zainteresowaniem cieszą się: Jaskinia Łokietka (104, 6 tys. w 2009 r.), zamek w Pieskowej Skale (101,9 tys. w 2008 r.), zamek w Ojcowie (74,9 tys.), Muzeum im. W. Szafera (30,0 tys. w 2007 r., obecnie nieczynne) oraz Jaskinia Ciemna (27,1 tys.). Ruch turystyczny w dużej mierze ma charakter sezonowy. Liczbę turystów zagranicznych szacuje się na kilka tysięcy głównie z: Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych².

Inny charakter posiada największy kompleks kąpieliskowy, zlokalizowany we wsi Budzyna, a popularnie nazywany „Kryspinów” (od nazwy sąsiedniej miejscowości). W obrębie dwóch zbiorników wodnych powstałych w miejscu po eksploatacji piasku, w letni słoneczny weekend wypoczywa nawet 10 tys. osób dziennie, spośród

² www.opn.pan.krakow.pl

których większość stanowią mieszkańcy Krakowa (Faracik 2006). Drugim znaczącym obszarem koncentracji jednodniowego ruchu turystycznego o charakterze wypoczynkowym jest dolina Raby, a szczególnie Zarabie w Myślenicach, w obrębie tzw. górnego i dolnego jazu. Poza tym wypoczywający przybywają licznie w rejon Pcimia, Stróży, Dobczyc (poniżej zapory) i Gdowa. Ważna jest pod tym względem dolina Wisły, zwłaszcza na odcinku w obrębie gmin: Czernichów, Liszki, Brzeźnica i Skawina. Duże znaczenie ma także rejon Puszczy Niepołomickiej.

W oparciu o występujące zasoby wód mineralnych funkcjonuje uzdrowisko w Krzeszowicach (m.in. zakład przyrodolecznicy i sanatorium). Funkcje uzdrowiskowe pełni także kopalnia soli w Wieliczce i Bochni (subterenoterapia).

Przestrzenny model rozwoju turystyki

Turystyka jest zjawiskiem nierozzerwalnie związanym z obszarami podmiejskimi, zwłaszcza w przypadku wielkiego centrum turystyki o znaczeniu międzynarodowym, jakim jest Kraków. Bierze w niej udział zarówno miejscowa ludność, jak i mieszkańcy Karkowa. Można także zauważyć wzrastającą rolę terenów położonych wokół miasta w obsłudze przyjazdowego ruchu turystycznego do samego Krakowa, co w dużej mierze jest wynikiem atrakcyjności turystycznej środowiska przyrodniczego, jak i wysokiej rangi obiektów o znaczeniu kulturowym (ryc. 55). Wielu turystów odwiedzających Kraków wybiera te obszary jako miejsca noclegu, czemu sprzyjają w dużej mierze niższe ceny. Nie bez znaczenia jest także możliwość korzystania przez turystów z szerokiego wachlarza oferowanych tutaj usług.

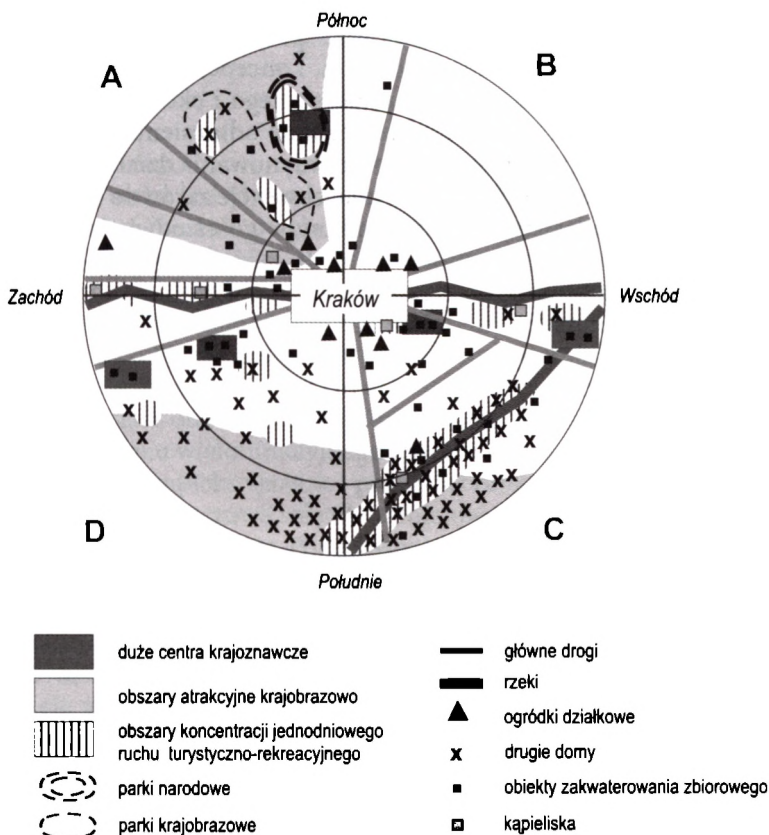
Zróżnicowane uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarze Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego pozwalają wydzielić w jego przestrzeni cztery charakterystyczne obszary – podstrefy rozwoju zjawisk turystycznych: A, B, C, D. Główne osie podziału, nawiązując do granic jednostek fizycznogeograficznych, przebiegają w układzie południkowym (północ–południe) oraz równoleżnikowym (wschód–zachód), a całość przybiera formę przestrzennego modelu lokalizacji turystyki. Model ten został opracowany przez autora na potrzeby badań strefy podmiejskiej Krakowa (Faracik 2006), a następnie uzupełniony i zmodyfikowany na potrzeby niniejszego opracowania (ryc. 56).

W modelu tym na zróżnicowanie atrakcyjności turystycznej w układzie podprzestrzeni (A, B, C, D) nakładają się wyraźnie koncentryczne okręgi wyznaczające strefy koncentracji zagospodarowania turystycznego w zależności od odległości od centrum miasta. Wyraźnie zaznacza się w tym układzie strefa bezpośrednio sąsiadująca z miastem, gdzie jest zlokalizowana baza noclegowa wykorzystywana w dużej mierze przez turystów odwiedzających Kraków oraz strefa dalsza, gdzie koncentruje się m.in. większość budownictwa lotniskowego.

Podstrefa A obejmuje obszar Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i odznacza się wysokimi walorami krajobrazowymi oraz znacznym udziałem obszarów chronionych. Obszar ten charakteryzuje znaczna koncentracja jednodniowego ruchu turystycznego. Baza noclegowa jest zlokalizowana głównie wzdłuż szlaków komunikacyjnych oraz na terenach najbardziej atrakcyjnych turystycznie.

Podstrefa B obejmuje region o funkcjach typowo rolniczych, nastawiony na produkcję towarową. Obszar ten jest słabo zagospodarowany turystycznie, nie-liczne obiekty turystyczne są zlokalizowane wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych i służą obsłudze ruchu tranzytowego.

Podstrefa C obejmuje obszar odznaczający się wysokimi walorami krajobrazowymi i kulturowymi. Układ przestrzenny zagospodarowania turystycznego (baza noclegowa, drugie domy, kąpieliska) nawiązuje w głównej mierze do przebiegu doliny rzeki Raby. Tam też koncentruje się znaczna część jednodniowego ruchu turystycznego o charakterze wypoczynkowym. Rozwój bazy noclegowej jest związany także z głównymi szlakami komunikacyjnymi. Celom wypoczynkowym służą także liczne drugie domy, szczególnie na południowych obrzeżach tej

Ryc. 56. Przestrzenny model lokalizacji turystyki w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym

Fig. 56. The spatial model of tourism location in Krakow Metropolitan Area

Źródło / Source: Faracik (2006), zmienione.

strefy. Wyróżniającymi się elementami są tutaj: Wieliczka i Bochnia, jako znaczące ośrodki turystyki poznawczej.

Podstrefa D posiada także wysokie walory przyrodnicze i kulturowe. Zagospodarowanie turystyczne jest związane głównie z Kalwarią Zebrzydowską i Wadowicami, jako ośrodkami turystycznymi (pielgrzymkowym) rangi międzynarodowej. Na pozostałym obszarze bazę noclegową stanowią pojedyncze, rozproszone obiekty noclegowe oraz budownictwo lotniskowe o znacznie mniejszej intensywności niż w przypadku podstrefy C. Również jednodniowy ruch turystyczny o charakterze wypoczynkowym ma mniejsze natężenie niż w poprzednim przypadku.

Należy podkreślić wagę i konieczność podjęcia szczegółowych badań nad różnymi przejawami aktywności turystyczno-rekreacyjnej w ujęciu wzajemnych relacji pomiędzy miastem a jego strefą podmiejską. Pod tym względem stanowią one jeden system wymagający opracowania specjalnego, wspólnego i spójnego modelu zarządzania. Służyć temu może m.in. koncepcja obszarów metropolitalnych. Turystyka jako ważna sfera życia społecznego i ekonomicznego Krakowa powinna mieć w polityce regionalnej szczególnie odniesienie. Przesuwanie tych zagadnień na dalszy plan lub rezygnacja z koordynowania działań w tej dziedzinie będzie miało niewątpliwie niekorzystne konsekwencje zarówno dla mieszkańców miasta i obszarów podmiejskich, jak i milionów gości odwiedzających rocznie Kraków.